

קנאת אחים בספר בראשית

הרב שלמה ברין

1. בראשית ד'

(א) וְהָאָדָם יָדַע אֶת חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֵת ה' (ב) וַתִּסְּף לֵלֶדֶת אֶת אָחִיו אֶת הָבֶל וַיְהִי הָבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה: (ג) וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַה': (ד) וְהָבֶל הֵבִיא גַם הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמִסְלֵבֵהוּ וַיִּשַׁע ה' אֶל הָבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ: (ה) וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיִּסַּח לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו: (ו) וַיֹּאמֶר ה' אֶל קַיִן לָמָּה חָרָה לְךָ וְלָמָּה נָפְלוּ פָּנֶיךָ: (ז) הֲלוֹא אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב לְפֶתַח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תִּשְׁוֹקוּ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ: (ח) וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הָבֶל אָחִיו וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיִּקֶּם קַיִן אֶל הָבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ:

2. בראשית רבה פרשת בראשית, פרשה כ"ב, ז'

על מה היו מדיינים, אמרו בואו ונחלוק את העולם אחד נטל הקרקעות ואחד נטל את המטלטלין, דין אמר ארעא דאת קאים עליה דידי, ודין אמר מה דאת לכישי דידי, דין אמר חלוץ, ודין אמר פרח, מתוך כך ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו, רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר שניהם נטלו את הקרקעות, ושניהן נטלו את המטלטלין, ועל מה היו מדיינים, אלא זה אומר בתחומי בית המקדש נבנה, וזה אומר בתחומי בהמ"ק נבנה, שנא' ויהי בהיותם בשדה, ואין שדה אלא בהמ"ק, ומתוך כך (בראשית ז) ויקם קין אל הבל אחיו וגו', יהודה בר אמי אמר על חוה הראשונה היו מדיינים, אמר רבי איבו חוה הראשונה חזרה לעפרה ועל מה היו מדיינים אמר רבי הונא תאומה יתירה נולדה עם הבל זה אומר אני נוטלה שאני בכור, וזה אומר אני נוטלה שנולדה עמי, ומתוך כך ויקם קין.

3. במדבר ט"ז

(ה) וַיְדַבֵּר אֶל קִרַח וְאֶל קִרַח וְאֶל כָּל עֲדַתוֹ לֵאמֹר בִּקְרַח יָדַע ה' אֶת אֲשֶׁר לוֹ וְאֶת הַקְּדוֹשׁ וְהַקְּרִיב אֵלָיו וְאֶת אֲשֶׁר יִבְחַר בּוֹ יִקְרִיב אֵלָיו: (ו) זֹאת עָשׂוּ קַחוּ לָכֶם מַחְתֹּת קִרַח וְכָל עֲדַתוֹ: (ז) וַתָּנוּ בָּהֶן אִשׁ וְשִׁימוּ עֲלֵיהֶן קִטְרֵת לְפָנֵי ה' מִחֶר וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' הוּא הַקְּדוֹשׁ רַב לָכֶם בְּנֵי לְוִי: ...
(טו) וַיִּסַּח לְמִשְׁחָה מְאֹד וַיֹּאמֶר אֶל ה' אֵל תִּפְּן אֶל מִנְחָתָם לֹא תִמּוֹר אֶחָד מֵהֶם נִשְׂאֵתִי וְלֹא תִרְעַתִּי אֶת אֶחָד מֵהֶם:

4. ספר הכוזרי מאמר ב', י"ד

והיא הארץ הנקראת לפני ה', הנאמר עליה: תמיד עיני ה' אלהיך בה, ועליה נפלה הקנאה והחמדה בין הבל וקין בתחלה כשרצו לדעת איזה מהם הרצוי להיות במקום אדם וסגולתו ולבו, לנחול את הארץ ולהדבק בענין האלהי ויהיה זולתו כקליפה, ואירע מה שאירע מהריגת הבל ונשאר המלכות עירי... וכאשר נולד שתי בדמות אדם כמו שאמר: ויולד בדמותו כצלמו (בראשית ה' ג') היה במקום הבל, כמו שאמר: (בראשית ד' כ"ה) כי שתי לי אלהים זרע אחר תחת הבל, והיה ראוי שיקרא בן אלהים כאדם, וזכה לארץ שהיא מדרגה למטה מגן עדן.

5. בראשית ד'

(ט) ויאמר ה' אל קנן אי הבל אחיך ויאמר לא ידעתי השמר אחי אנכי: (י) ויאמר מה עשית קול דמי אחיך צעקים אלי מן האדמה: (יא) ועמה ארור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מינדך: (יב) כי מעבד את האדמה לא תסוף תת פחה לך נע ונד תהיה בארץ: (יג) ויאמר קנן אל ה' גדול עוני מנשא: (יד) הן גרשת אתי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתר והייתי נע ונד בארץ והיה כל מצאי זהרגני: **אבן עזרא, בראשית ד', י"ג:** ופי' גדול עוני מנשוא על דעת כל המפרשים שהודה חטאו.

6. בראשית ד'

(טז) ויצא קנן מלפני ה' וישב בארץ נוד קדמת עדן: (יז) וידע קנן את אשתו ותהר ותלד את חנוך ויהי בנו עיר ויקרא שם העיר פשם בנו חנוך:

7. בראשית כ"ה

(כב) ויתרצצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנכי ותלך לדרש את ה': (כג) ויאמר ה' לך שני גוים בבטנה ושני לאמים ממעונך יפרדו ולאם מלאם יאמץ ורב יעבד צעיר: (כד) וימלאו ימיה ללדת והנה תומם בבטנה: (כה) ויצא הראשון אדמוני פלו באדנת שער ויקראו שמו עשו: (כו) ואחרי כן יצא אחיו וידו אהזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב ויצחק בן ששים שנה בלדת אתם: (כז) ויגדלו הנערים ויהי עשו איש ידע ציד איש שדה ויעקב איש תם ישב אהלים: (כח) ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו ורבקה אהבת את יעקב:

8. בראשית ל"ח

(כז) ויהי בעת לדתה והנה תאומים בבטנה: (כח) ויהי בלדתה וימן יד ותקח המיילדת ותקשר על ידו שני לאמר זה יצא ראשונה: (כט) ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר מה פרצת עליך פרץ ויקרא שמו פרץ: (ל) ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני ויקרא שמו זרח:

9. רש"י, בראשית כ"ה, כ"ו: שמעתי מדרש אגדה הדורשו לפי פשוטו, בדין היה אווזו בו לעכבו, יעקב נוצר מטיפה ראשונה ועשו מן השניה... נמצא עשו הנוצר באחרונה יצא ראשון, ויעקב שנוצר ראשונה יצא אחרון, ויעקב בא לעכבו שהיא ראשון ללידה כראשון ליצירה, ויפטור את רחמה, ויטול את הבכורה מן הדין:

10. חזקוני, בראשית כ"ה, כ"ו: וידו אחזת מכבר, בעוד שהיה בבטן וכן כתיב בבטן עקב את אחיו. לשון עקב ופרסה פ' בבטן אחזו יעקב לעשו בעקבו כדי לעכבו שלא יצא ויצא הוא תחלה כי הוא היה מטפה ראשונה כדאמר לה ר' יוסי לההיא מטרוניטא. ולו משפט הבכורה ודבר זה הזקיקו לקנותה.

11. בראשית כ"ז

(יא) ויאמר יעקב אל רבקה אמו הן עשו אחי איש שער ואנכי איש חלק: (יב) אולי ימשני אבי והייתי בעיניו כמתעמע ויהבאתי עלי קללה ולא ברכה:

12. בראשית כ"ז

(לד) כשמע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדלה ומרה עד מאד ויאמר לאביו ברכני גם אני אבי: (לה) ויאמר בא אחיך במרמה וישח ברכתך: (לו) ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים את בכתרי לקח והנה עתה לקח ברכתי ויאמר הלא אצלתי לי ברכה: (לז) ויען יצחק ויאמר לעשו הן גביר שמתי לך ואת כל אחיו נתתי

לו לעבדים ודגן ותירוש סמכתיו ולכה אפוא מה אעשה בני: (לח) ויאמר עשו אל אביו הברכה אחת הוא לה אבי ברכני גם אני אבי וישא עשו קלו ויברך: (לט) ויען יצחק אביו ויאמר אליו הנה משמני הארץ והנה מושבך ומטל השמים מעל: (מ) ועל חרבה תחנה ואת אחיה תעבד והנה פאשר תריד ופרקת עלו מעל צנארה: (מא) וישטם עשו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבלי אבי ואהרנה את יעקב אחי:

13. בראשית כ"ח

(ז) וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם: (ח) וירא עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו: (ט) וילך עשו אל ישמעאל את מחלת בת ישמעאל בן אברהם אחות נביות על נשיו לו לאשה:

14. בראשית ל"ג

(א) וישא יעקב עיניו וירא והנה עשו בא ועמו ארבע מאות איש ויחץ את הילדים על לאה ועל רחל ועל שתי השפחות: ... (ג) והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו: (ד) וירץ עשו לקראתו ויסבקהו ויפל על צנארו וישקהו ויכפו: ... (ו) ותגשן השפחות הנה וילדיהן ותשתמחין: (ז) ותגש גם לאה וילדיה וישתחו ויאחר נגש יוסף ורחל וישתחו: (ח) ויאמר מי לה כל המנהג הזה אשר פגשתי ויאמר למצא חן בעיני אדני: (ט) ויאמר עשו יש לי רב אחי יהי לה אשר לה: (י) ויאמר יעקב אל נא אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניה פני אלהים ותמצני: (יא) קח נא את ברכתי אשר הבאת לה כי חנני אלהים וכי יש לי כל ויפצר בו ויקח: (יב) ויאמר נסעה ונלכה ונלכה לנגדה: (יג) ויאמר אליו אדני ידע כי הילדים רכים והצאן והבקר עלות עלי ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן: (יד) ועבר נא אדני לפני עבדו ונאני אציגה נא עמה מן העם אשר אתי ויאמר למה זה אמצא חן בעיני אדני:

15. בראשית ל"ה

(כט) ויגוע יצחק וימת ויאסף אל עמיו זקן וישבע ימים ויקברו אתו עשו ויעקב בניו:
רשב"ם, בראשית ל"ה, כ"ט: עשו ויעקב - לפי שהיה בכור ויעקב היה חולק לו כבוד הקדימו הכתוב. אבל בקבורת אברהם הקדים הכתוב יצחק לישמעאל לפי שהיה בן השפחה:

16. בראשית ל"ז

(ב) אלה תלדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה הנה רעה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם: (ג) וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתנת פסים: (ד) ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלם: (ה) ויחלם יוסף חלום ויגד לאחיו ויוספו עוד שנא אתו: ...
(יא) וינאנו בו אחיו ואביו שמר את הדבר:

17. בראשית ל"ח

(א) ותרא רחל כי לא ילדה לייעקב ותקנא רחל באחיה ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי:

18. בראשית ל"ח

(יט) ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל התלמות הלזה בא: (כ) ועמה לכו ונהרגו ונשלקו באחד הברות ואמרנו סיה רעה אכלתהו ונראה מה יהיו תלמתינו: (כא) וישמע ראובן ויצלהו מידם ויאמר לא נפנו נפש: (כב) ויאמר אלהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אתו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשליחו בו למען הציל אתו מידם להשיבו אל אביו:

19. בראשית מ"ב

(כא) ויאמרו איש אל אחיו אכל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו על פן באה אלינו הצרה הזאת: (כב) ויען ראובן אתם לאמר הלווא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו ביד ולא שמעתם וגם דמו הנה נדרש:

20. בראשית מ"ד

(טז) ויאמר יהודה מה נאמר לאדני מה נדבר ומה נצטדק האלהים מצא את עון עבדיך הננו עבדים לאדני גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו:

21. בראשית מ"ה

(א) ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ויקרא הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אתו בהתנדע יוסף אל אחיו: (ב) ויתן את קלו בכי וישמעו מצרים וישמע בית פרעה: (ג) ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי חי ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו: (ד) ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי וישו ויאמר אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אתי מצרימה: (ה) ועמה אל תעצבו נאל יחר בעיניכם כי מכרתם אתי הנה פי למחיה שלחני אלהים לפניכם: ... (יב) והנה עיניכם ראות ועיני אחי בנימין פי פי המדבר אליכם: (יג) והגדתם לאבי את כל פבודי במצרים ואת כל אשר ראיתם ומכרתם והורדתם את אבי הנה: (יד) ויפל על צווארי בנימן אחיו ויבך ויבנימן בכה על צווארו: (טו) וינשק לכל אחיו ויבך עלהם ואחרי כן דברו אחיו אתו:

22. בראשית נ'

(טו) ויראו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו יוסף והשב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אתו: (טז) ויצוו אל יוסף לאמר אביך צנה לפני מותו לאמר: (יז) פה תאמרו ליוסף אגא שא נא פשע אחיך וחסאתם פי רעה גמלוה ועמה שא נא לפשע עבדי אלהי אביך ויבך יוסף בדברים אליו: (יח) וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים: (יט) ויאמר אלהם יוסף אל תיראו כי התחת אלהים אני: (כ) ואתם תשבתם עלי רעה אלהים תשבה לטובה למען עשה פיום הזה להחית עם רב: (כא) ועמה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם וינחם אותם וידבר על לבם:

23. מזרח תהילים, י', ג'

אמר ר' חנין, אמר הקדוש ברוך הוא לשבטים אתם מכרתם אותו לעבד, שנאמר לעבד נמכר יוסף (תהלים קה יז), חייכם שאתם קורין בכל שנה ושנה עבדים היינו לפרעה במצרים.

24. ספר היובלים, בתרגום א' כהנא, הספרים החיצוניים א, עמ' רפ"ט

על כן הוקם על בני ישראל לענות נפשם בעשרה לחודש השביעי, בבוא היום אשר בו יבכו את יוסף אצל יעקב אביו, לכפר בו עליו בשעיר עזים בעשרה לחודש השביעי פעם בשנה, בעבור חטאותיהם כי העציבו את רחמי אביהם בעבור יוסף בנו.

25. שמות ד'

(יד) ויחר אף ה' במשה ויאמר הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא וגם הנה הוא יצא לקראתך וראך ושומח בלבבו: (טו) ודברת אליו ושמת את הדברים בפיו ואנכי אהיה עם פיך ועם פיהו והוריתי אתכם את אשר תעשון: (טז) ודבר הוא לך אל העם והיה הוא יהיה לך לפה ואתה תהיה לו לאלהים: (יז) ואת המטה הנה תקח בידך אשר תעשה בו את האתת:

26. במדבר י"ב

(א) ותדבר מרים ואהרן במשה על אדות האשה הפשית אשר לקח כי אשה כשית לקח: (ב) ויאמרו הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר וישמע ה': ...
(ט) ויחר אף ה' גם וילך: (י) והענו סר מעל האהל והנה מרים מצרעת פשילג ויפן אהרן אל מרים והנה מצרעת: (יא) ויאמר אהרן אל משה בי אדני אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו: (יב) אל נא תהי פמת אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו: (יג) ויצעק משה אל ה' לאמר אל נא רפא נא לה: